Appendix

પરિશિષ્ટ : ૧

સાવિત્રી પર્વ : ૧. સર્ગ : ૨.

All in her pointed to a nobler kind. 14:31
Near to earth's wideness, intimate with heaven,
Exalted and swift her young large-visioned spirit
Voyaging through worlds of splendour and of calm
Overflew the ways of Thought to unborn things.
Ardent was her self-poised unstumbling will; 14:36
Her mind, a sea of white sincerity, 15:1
Passionate in flow, had not one turbid wave.
As in a mystic and dynamic dance
A priestess of immaculate ecstasies
Inspired and ruled from Truth's revealing vault 15:5
Moves in some prophet cavern of the gods,
A heart of silence in the hands of joy
Inhabited with rich creative beats
A body like a parable of dawn
That seemed a niche for veiled divinity 15:10
Or golden temple door to things beyond.
Immortal rhythms swayed in her time-born steps;
Her look, her smile awoke celestial sense
Even in earth-stuff, and their intense delight
Poured a supernal beauty on men's lives, 15:15
A wide self-giving was her native act;
A magnanimity as of sea or sky
Enveloped with its greatness all that came
And gave a sense as of a greatened world:
Her kindly care was a sweet temperate sun, 15:20
Her high passion a blue heaven's equipoise.
As might a soul fly like a hunted bird, 15:20

Escaping with tired wings from a world of storms, 15:33
And a quiet reach like a remembered breast,
In a heaven of safety and splendid soft repose 15:35
One could drink life back in streams of honey-fire,
Recover the lost habit of happiness,
Feel her bright nature's glorious ambiance,
And preen joy in her warmth and colour's rule.
A deep of compassion, a hushed sanctuary, 15:30
Her inward help unbarred a gate in heaven;
Love in her was wider than the universe,
The whole world could take refuge in her single heart.
The great unsatisfied godhead here could dwell:
Vacant of the dwarf self's imprisoned air
Her mood could harbour his sublimer breath 15:36
Spiritual that can make all things divine. 16:1
For even her gulfs were secrecies of light.
At once she was the stillness and the word,
A continent of self-diffusing peace,
An ocean of untrembling virgin fire: 16:5
The strength, the silence of the gods were hers.
In her he found a vastness like his own,
His high warm subtle ether he refound
And moved in her as in his natural home.
In her he met his own eternity. 16:10.

– Sri Aurobindo.

'સાવિત્રી' પર્વ. ૧. સર્ગ. ૨. અનુવાદક : પૂજાલાલ.

એના સ્વભાવનું સર્વ ઉદાત્તતર ભાતનો
નિર્દેશ કરતું હતું
પૃથ્વીની પૃથુતાકેરી નિકટે ને
સ્વર્ગ સાથે ગાઢ સંબંધ રાખતો,
ઉન્નત, દ્રુત, વિસ્તીર્ણ દૃષ્ટિવંતો આત્મા તરુણ એહનો,
યાત્રા કરંત પ્રોદ્દીપ્ત ને પ્રશાંત ભુવનોની મહીં થઈ,
કરી પાર સરણીઓ વિચારની
ઊંડી પ્હોંચી જતો જન્મી નથી તે વસ્તુઓ મહીં.
આત્મસામ્યે રહેતો ને ન સ્ખલંતો હતો સંકલ્પ એહનો;
મન એનું હતું એક સિંધુ શુભ્ર સત્ય સરલ ભાવનો,
ભાવોદ્રેક ભર્યો વ્હેતો, એકે એમાં ઊર્મિ કલુષ ના હતો.
રહસ્યપૂર્ણ ને શક્તિ-ગતિયુક્ત જેમ કો એક નૃત્યમાં,
નિષ્કલંક મુદ્રાઓની મૂર્ત્તિ એવી કો પૂભરણ, સત્યના
આવિષ્કારક ને ગેબી ગુંબજ મહત્ત્વથી લઈ
પ્રેરણા ને પ્રશાસ્તિઓ,
ઈશ્વરાદેશ દેનારી દેવોકેરી ગુહામહીં કરે સંચાર પાવનો,
સાવિત્રીમાંય તે વિધે
હર્ષના હાથમાં હૈયું હતું નીરવતાતણું
નિવસેલું ઉષા જેવા સમુજ્જ્વલ શરીરમાં
સર્જનાત્મક સંપન્ન સતાલ ધબકો સહ,
જે દેવાલયના જેવું લાગતું કો ઢાંકેલી દિવ્યતાતણું,
યા સ્વર્ણ-મંદિર-દ્વાર પારકેરી વસ્તુઓ પ્રતિ ખૂલતું.
કાળ-જન્મ્યા પદે એના છંદો અમર લે લટો;
દૃષ્ટિ ને સ્મિત એનાં ભૂ-લોકકેરાં
તત્ત્વોમાંયે સ્વર્ગકેરાં સંવેદન જગાડતાં,
ને સાન્દ્ર એમની મુદા
સૌન્દર્ય રેલતી દિવ્ય માનવી જીવનો પરે.
સ્વાભાવિક હતું એને માટે કાર્ય ઉદાર આત્મદાનનું;

સમુદ્ર અથવા વ્યોમ સમી એની હતી મહાનુભાવતા,
આવનારાં બધાને જે ઘેરી લેતી હતી માહાત્મ્યથી નિજ,
ને મહત્તરતા પામી ગયેલું કો ભણે જગત હોય ના
એવું ભાન કરાવતી:
એની કોમળ સંભાળ સમશીતોષ્ણ સૂર્યની
હતી ગરજ સારતી,
ઉચ્ચ એનો ગાઢ ભાવ નીલમી નીલ વ્યોમની
ધારતો સમતોલતા.
શિકાર અર્થ શોધાતા પક્ષી પેઠે થાકેલી પાંખની પરે
આત્મા ઊડી ભય જેમ છટકીને તોફાનોના જગત્ થકી,
ને હૈયે યાદ આવેલા જઈને શાંતિ મેળવે,
તેમ જીવ સુરક્ષાને તેજસ્વી મૃદુતાભર્યા
સાવિત્રીના વિશ્રાંતિપ્રદ આશ્રયે
જઈને, મધુ-અગ્નિની
ધારાઓએ ફરી પાછું પ્રાણ-પાન કરી શકે,
ગુમાવેલી ટેવ પાછી સુખની મેળવી શકે,
અને એના સ્વભાવની
પ્રસન્નોજ્જવલતા-પૂર્ણ હવાકેરી અનુભૂતિ કરી શકે,
ને એની સ્નિગ્ધ ઉષ્મામાં અને રાજ્યે એના જીવનરંગના
હર્ષ-ફુલ્લ બની શકે.
અગાધ કરુણાકેરો, શબ્દહીન આશરો દેવધામનો,
એવી અંતરની એની હૂંફ દ્વાર સ્વર્ગનું એક ખોલતી:
એની અંદરનો પ્રેમ વિશાળો વિશ્વથી હતો,
હૈયું એનું હતું એવું કે બ્રહ્માંડ
આખુંયે જે એક માંહે આશરો મેળવી શકે.
મોટો અતૃપ્ત એ દેવ હ્યાં વસી શકતો હતો:
ક્ષુદ્ર જંતુતણી બંદી હવાથી મુક્ત એહનું
હતું માનસ, ને તેથી પ્રેમના દેવતાતણા
ઉચ્છ્વાસો ઉચ્ચ ને દૈવી સત્કારી એ
પોતાનામાં વસાવી શકતું હતું,

જેને લીધે વસ્તુઓ સૌ દેવતાઈ બની જતી.
અતલોય હતાં એનાં ગુપ્તાવાસો પ્રકાશના. ૨૫ : ૩૦
નિઃશબ્દતા અને શબ્દ એકીસાથે જ એ હતી, ૨૬ : ૧
હતી એક મહાખંડ સ્વયંવ્યાપક શાંતિનો,
પારાવાર અણીશુદ્ધ હતી નિષ્કંપ અગ્નિનો;
બલ ને મૌન દેવોનાં બની એનાં ગયાં હતાં.
એનામાં પ્રેમને પ્રાપ્ત થઈ પોતામહીં છે તે વિરાટતા, ૨૬ : ૫
પુનઃ પ્રાપ્ત કર્યું એણે નિજ ઉચ્ચ સ્નેહાત્મ સૂક્ષ્મ વ્યોમાને,
ને નિમ્નલયમાં તેમ એનામાં એ સંચાર કરતો હતો.
સાવિત્રીમાં મળી એને ગઈ શાશ્વતતા નિજી. ૨૬ : ૮.

સાવિત્રી: એક પુરાણકથા અને પ્રતીક.
શ્રી અરવિંદ. ગુજ. અનુ. પૂજાલાલ
બીજી આવૃત્તિ. ૧૯૮૫
સાવિત્રી પ્રકાશન. પોંડિચેરી.

'સાવિત્રી' પર્વ.૧ સર્ગ.૨. અનુવાદક. સુન્દરમ્

એહની ભીતરે જે કૈં હતું સંચિત સિદ્ધ તે 206:1
અવિકારિક ઊર્ધ્વોની દિશામાં કરતું ગતિ.
વિશાળ દૃષ્ટિમાન્ એનો આત્મા યૌવનવંત હા
પૃથ્વીનું પૃથુ વૈશાલ્ય નિજમાં ધારતો અને
સ્વર્ગનો ધારતો ગાઢ, આશ્લેષ, ઉન્નતપ્રભ, 206:5
વેગીલો, સૃષ્ટિઓ મધ્યે તેમની સ્વસ્થ શાંતિની
વિચરંત, થઇ ઊર્ધ્વ ચિત્તની ગતિ સર્વથી
અજન્મ્યાં તત્ત્વ કૈં પ્રત્યે ગતિમાન થઈ રહ્યો.
એહનો ચિત્ત-સંકલ્પ નિજમાં સ્થિત સંહૃદ
કશો ઉત્કટ ને તીવ્ર: એહનું મન શુભ્ર કો 206:10
સત્યતા-અબ્ધિ શું, વ્હેતું વેગીલા વ્હેણમાં, છતાં
ન એકે ત્યહીં માલિન્ય તણો લેશ તરંગ કો.
યથા કો દેવલોકોની ગુહામાં ગેબી ઘોષની,
સત્યના દ્યુતિ-દાખંતા ગુંબજેથી ગતિ ગ્રહી
પ્રેરાતી, સત્યનું ત્યાંથી ગ્રહતી પૂર્ણ શાસન, 206:15
મુદાઓ નિર્મળી હૈયે ધારતી કો પુજારિણી
સુગુહ્ય ભાવનાં કોઈ નૃત્યમાં વિચરી રહે,
તેમ હા ઉર કો મૌન ભર્યું, આનંદ-હસ્તમાં
ઢળેલું, સ્પંદતું કૈં કૈં સર્જનાતુર સ્પન્દને,
વસ્યું દેહ વિષે એક-ઉષાની ત્રુચ શો અહા 206:20
દેહ એ ગુપ્તિ પામેલી દિવ્યતા કાજ શું બન્યો
હોય કો ગોખ, કે ઊર્ધ્વ પરાત્પર જગો જવા
સુવર્ણ મંદિરે કોઈ રહેલું હોય દ્વાર હા.

કાળની ભૂમિમાં એનાં પડતાં પગલાં વિષે
અમૃતત્વ તણા છંદ ગુંજતા નિત્ય ત્યાં રહ્યા: 206:25
એહની દૃષ્ટિનો પાત, એહના મુખનું સ્મિત
પૃથ્વીની મિટ્ટીમાં એહ ભાવો સ્વર્ગીય સર્જતાં,
અને એ દૃષ્ટિની- એહ સ્મિતની સઘના મુદા

પરાં સૌન્દર્ય રેલંતી જીવનો માનવોતણાં.
એ બૃહદ્ ભાવવંતી હા નિજને અર્પતી રહે,
મણો એ દાનની સિદ્ધિ એને જન્મ થકી હતી;
ઔદાર્ય અબ્ધિ શું કિંવા વ્યોમ શું એહમાં વસ્યું
જે જે કો એહની સોડે સારતું સહુ તેહને
નિજની મહત્તાઈના અંચળે લેત ઘેરી એ,
અને કો અધિકી વ્હોળી સર્માઈ સૃષ્ટિ હોટા શું
એવા ભાવ વિષે હોળી સર્વને સર્વધા રહે.

એહની કરુણાવંતી સર્વની હિત-ચિંતના
મણે કો મધુરા એક કોમળા સૂર્ય શી હતી,
એહના ઉરમાં રહેતી પ્રબળા ગતિ ભાવની
નીલ કો વ્યોમની મણે પૂર્ણ હા સમતા હતી.
યથા કો મૃગયા મધ્યે ફસાયા પંખીના સમો,
આત્મા આંધી થકી ભાગી, પાંખો થી શ્રાન્ત ક્લાન્ત હા,
સ્મરણે આવતા કોઈ પ્રેમીના ઉરના સમા
શાંત કો સ્થાનમાં પ્હોંચે, એમ માનવ હા અહીં
સામીપ્યે એહના મતાં, મણે કો દૃષ્ટે દુર્ગની
રક્ષામાં પ્હોંચતો પોતે, ભવ્ય કો મૃદુ શાંતિની
વિશ્રાંતિ-ગોદ પામંતો એમ હા નિજને લહી,
પુન: તે જિન્દગી કેરા મધુમત્ અગ્નિના બન્ધ્યા
નિર્ઝરો થકી રેલંતાં શકે પી પૂર્ણ નીરને,
ને પાછી સુખની એને થયેલી સાવ વિસ્મૃત
શકે આનંદની વિદ્યા પૂર્વની કરી મગૃત,
અને એહ તણા નિત્ય સુપ્રસન્ન મહાપ્રભ
સાંનિધ્યે સભરા એવી હવાને ઉચ્છ્વસી શકે,
અને એહ તણી ઉષ્મા- રંગોના રાજ્યને વિષે
હર્ષનાં નિજ પિચ્છોને પ્રસારી પુલકી શકે.
સાધતી એહથી ગુહ્ય સહાય ભીતરી પથે,
ઊંડેરા કરુણા કેરા અબ્ધિ-શી, શાંતિના બન્ધ્યા
યાત્રાના ધામ શી ખોલી સ્વર્ગમાં દ્વાર હા દિયે.

એહમાં વસતો પ્રેમ વિશ્વથી ય જેહ છે મહા
વિશાળો, સૃષ્ટિ આ સારી વિશ્રાંતિ શકતી ગ્રહી
એટલા એહના હૈયા તણી હા ગોદને વિષે.

દક્ષિણા ત્રૈમાસિક
સળંગ અંક. 64
પુસ્તક : 16, અંક : 4
એપ્રિલ : 1963

'સાવિત્રી' પર્વ: ૧. સર્ગ. ૨. અનુવાદક: અંબાલાલ પુરાણી.

સાવિત્રીના પિંડનાં બધાં તત્ત્વો માનવથી પર એવી કોઇ ઉદાત્ત ભૂમિનો નિર્દેશ કરતાં હતાં, ભવ્યતા અને સ્થિરતાના જગતોમાં વિચરતો, ઉદાત્ત, તેજસ્વી, વિરાટ, દૃષ્ટિસંપન્ન સાવિત્રીનો યુવાન આત્મા વિચારની મર્યાદાઓને વટાવીને પૃથ્વી ઉપર હજી પ્રગટ થયા નથી એવા આદર્શો પ્રત્યે, એવી વાસ્તવિકતાઓ પ્રત્યે (૭૧) ઊડતો હતો. એની આત્મપ્રતિષ્ઠિત, અસ્ખલિત સંકલ્પશક્તિ તીવ્ર આવેગભરી હતી, એનું મન સચ્ચિદાનંદનો મહો શ્વેત મહાસાગર હતો જેનો પ્રવાહ વેગવાન છતાં તેની એક પણ ઊર્મિ ડહોળાયેલી ન હતી. જેમ કોઇ દેવદાસીના નૃત્યની વિધિમાં નર્તિકા ગૂઢ, નિષ્પાપ આનંદની અવધિમાં ચકચૂર બની જાય અને દિવ્ય સત્યની ભૂમિકાના જ્ઞાનવડે પ્રકાશિત ઘુમ્મટમાંથી સંચાલિત થાય અને ભાવિનું દર્શન કરાવનાર દેવતાઓની ગુફામાં નૃત્ય કરે તેમ નીરવતાના હૃદયરૂપ સાવિત્રી આનંદના હાથમાં રમતી હતી. એના અંતરમાં સમૃદ્ધ સર્જનકારી તાલ-લય મૂર્ત થતા હતા. એનો દેહ ઉષાના જેવો, પ્રચ્છન્ન દિવ્યતાને માટે ખાસ રાખેલો ખૂણો હોય, અથવા, ઊર્ધ્વમાં રહેલ દિવ્ય વસ્તુઓ પ્રત્યે ઊઘડતું સુવર્ણદ્વાર હોય એવો લાગતો હતો. સાવિત્રીએ જે દેહ કાળના પ્રવાહમાં ધારણ કર્યો હતો તેના પદસંચારને અમર દિવ્ય છંદો ગતિ અર્પણ કરતા હતા, એની દૃષ્ટિ, એનું સ્મિત પાર્થિવ પદાર્થમાં પણ સ્વર્ગીય પ્રતિકાર્ય જગાડતાં હતાં અને એમનો સઘન આનંદ માનવોના જીવન ઉપર કોઇ અલૌકિક સૌંદર્યની વર્ષા કરતો હતો. સાવિત્રીની પ્રકૃતિમાં જન્મથી જ પોતાની જાતને અર્પણ કરી દેવાની એક વિશાળ તમન્ના હતી; એના સંસર્ગમાં જે કોઇ આવતું તેને સાગર કે આકાશના જેવું એક વિશાળ મન પોતાના ઔદાર્યથી વીંટી લેતું અને તેથી સામાને ભણે કે જગત વધારે વિશાળ બન્યું છે એમ લાગતું. સાવિત્રીની માયાળુ સંભાળ મધુર ને સહ્ય એવા સૂર્યતાપ જેવી હતી, અને એના ઉન્નત આવેશોમાં નીલ આકાશની સમતુલા હતી.

જગતના વાવંટોળિયાથી થાકેલી પાંખોવાળું, શિકારીથી છટકેલું પંખી જેમ સલામત આશ્રયસ્થાને પહોંચી જાય અને સ્મરણમાં યાદ આવેલ આશ્રયરૂપ હૃદય પેઠે શાંતિને પ્રાપ્ત કરે તેમ (૭૨) માનવનો

આત્મા સાવિત્રીની ઓજસ્વી પ્રકૃતિની સામીપ્યમાં મધુર અગ્નિના પ્રવાહોનું સેવન કરીને ફરીને જીવનનું પાન કરી શકતો તથા સુખી રહેવાના ભુલી ગયેલા અભ્યાસને પાછો કેળવી શકતો એટલું જ નહિ પરંતુ સાવિત્રીની પ્રકૃતિના પ્રભાચક્રનો સ્પર્શ કરીને એની ઉષ્મામાં તથા વિવિધરંગી શાસનમાં પંખીની પેઠે આનંદનાં પીંછાંને પાછાં વ્યવસ્થિત કરી શકતો. સાવિત્રીની કરુણાનો સાગર મહા મૂક પવિત્ર યાત્રાસ્થળ જેવો હતો, અને એના અંતરની સહાય સ્વર્ગમાં એક દ્વારને ખુલ્લું કરી આપતી; એના અંતરમાં રહેલો પ્રેમ વિશ્વ કરતાંયે વિશાળ હતો, એના એકલ હૃદયમાં સમસ્ત વિશ્વ આશ્રય લઈ શકે તેમ હતું. જગતમાં સર્વત્ર અત્યારસુધી અસંતુષ્ટ રહેલો પ્રણયનો દેવ સાવિત્રીના હૃદયમંદિરમાં નિવાસ કરી શકે તેમ હતું: વામણા માનવ- અહંના કારાવાસ જેવા ગુલામી વાતાવરણથી મુક્ત મનોદશા સઘળી વસ્તુઓને દિવ્ય બનાવવાને શક્તિમાન એવા પ્રણયદેવના ઉદાત્ત પ્રાણને ધારણ કરવાને તે શક્તિમાન હતી. એના અંતરનાં ઊંડાણો પણ જ્યોતિને વસવાની ગૂઢ કંદરાઓ હતાં. સાવિત્રી એકીવખતે પ્રશાંતિની અને પ્રેરણાના શબ્દની અભિવ્યક્તિ હતી, આત્મપ્રસાર કરતા શાંતિના ભૂખંડરૂપ હતી, અવિચલ, કુમાર અગ્નિના મહાસાગર જેવી હતી: સર્વસામર્થ્ય અને દિવ્ય નીરવતા બન્ને એનામાં હતાં. સાવિત્રીના અંતરમાં પ્રણયદેવને પોતાના જ જેટલી વિશાળતા મળી આવી, ત્યાં એને એનું પોતાનું ઠેકાણું, ઉન્નત, સૂક્ષ્મ આકાશ પાછું મળી ગયું અને ત્યાં એ પોતાના સ્વાભાવિક નિવાસમાં હોય એમ તે ગતિ કરવા લાગ્યો. સાવિત્રીમાં પ્રણયને એની પોતાની શાશ્વતીનો ભેટો થયો. (૭૩)

સાવિત્રી ગુંજન
બીજી આવૃત્તિ (૧૯૬૪)નું
પુનર્મુદ્રણ : ૧૯૮૬
શ્રી અરવિંદ સોસાયટી,
વડોદરા.

પરિશિષ્ટ : ૨
સંદર્ભ પુસ્તકો

(ક) ગુજરાતી પુસ્તકો :

(૧) આચાર્ય જતીન્દ્ર
'સાવિત્રી' મંથન : જપમાળા સ્વરૂપે - ૧
પ્રથમ આવૃત્તિ 1995 ; સાવિત્રી મંથન પ્રકાશન. હિંમતનગર.

(૨) આચાર્ય જતીન્દ્ર.
'સાવિત્રી' મંથન : ૨
પ્રથમ આવૃત્તિ : 1995; સાવિત્રી મંથન પ્રકાશન. હિંમતનગર

(૩) ઉશનસ્
મૂલ્યાંકનો
પ્રથમ આવૃત્તિ 1971, કુમકુમ પ્રકાશન. અમદાવાદ

(૪) (સંપા.) કડિયા રામજીભાઈ
સુન્દરમ્ એટલે જ સુન્દરમ્.
પ્રથમ આવૃત્તિ 1993 : માંગલ્ય પ્રકાશન. પોંડિચેરી.

(5) કાલાણી કાંતિલાલ.
છાંદસી.
પ્રથમ આવૃત્તિ 1972; વોરા એન્ડ કંપની. અમદાવાદ.

(6) (સંપા.) જોષી ઉમાશંકર અને અન્ય
ગુજરાતી સાહિત્યનો ઈતિહાસ. ગ્રંથ .૩.
પ્રથમ આવૃત્તિ : 1978 ; ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ, અમદાવાદ.

(7) (સંપા.) જોષી ઉમાશંકર અને અન્ય.
ગુજરાતી સાહિત્યનો ઈતિહાસ. ગ્રંથ : ૪
પ્રથમ આવૃત્તિ : 1981; ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ, અમદાવાદ.

(8) (સંપા.) જોષી ઉમાશંકર અને અન્ય
શ્રી અંબુભાઈ પુરાણી ષષ્ટિપૂર્તિ અભિનંદન ગ્રંથ
પ્રથમ આવૃત્તિ. 1955 ; પ્રકા: શ્રી અંબુભાઈ ષષ્ટિપૂર્તિ સમારંભ સમિતિ.

(9) ઠાકોર બળવંતરાય.
કવિતા શિક્ષણ.
પ્રથમ આવૃત્તિ : 1946; પ્રકા: લેખક પોતે. વિક્રેતા: મેસર્સ એન. એમ. ત્રિપાઠી લિ. મુંબઈ

(10) તલાટી મૂળજીભાઈ.
શ્રી અંબુભાઈ પુરાણી. જીવનચરિત્ર.
પ્રથમ આવૃત્તિ 1970; પવિત્ર પ્રકાશન મંદિર. ઉમરેઠ.

(11) (સંપા.) ત્રિવેદી વિષ્ણુપ્રસાદ
અખેગીતા
પ્રથમ આવૃત્તિ : 1957; ગુર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય. અમદાવાદ.

(12) પટેલ પ્રવીણા કે.
શ્રી અરવિંદનો ગુજરાતી સાહિત્ય પર પ્રભાવ.
પ્રથમ આવૃત્તિ : 1984; પ્રકા: લેખિકા પોતે: વિક્રેતા: આદર્શ પ્રકાશન. અમદાવાદ.

(13) (સંપા.) પરીખ રસિકલાલ અને અન્ય
શ્રી અંબુભાઈ પુરાણી સ્મૃતિગ્રંથ.
પ્રથમ આવૃત્તિ: 1969; પ્રકા: ગુજરાત વ્યાયામ પ્રચારક મંડળ; રાજપીપળા.

(14) (સંપા.) પાઠક રમણલાલ અને અન્ય
શ્રી અરવિંદ ગુજરાતમાં
પ્રથમ આવૃત્તિ. 1961. શ્રી અરવિંદ સોસાયટી. વડોદરા.

(15) (સંપા.) પાઠક રમણલાલ અને અન્ય
સાવિત્રી વિશેષાંક.
પ્રથમ આવૃત્તિ ; શ્રી અરવિંદ સોસાયટી. વડોદરા.

(16) પાઠક રામનારાયણ
બૃહત્ પિંગળ
પ્રથમ આવૃત્તિ : 1955 પુનર્મુદ્રણ : 1992. આર આર. શેઠની કં. મુંબઇ

(17) (અનુ.) પારેખ નગીનદાસ, ઇસુદાસ કવેલી
સંપૂર્ણ બાઇબલ
આવૃત્તિ : 1993 ; ગુજરાત સાહિત્ય પ્રકાશ. આણંદ.

(18) પુરાણી અંબાલાલ.
દર્પણના ટુકડા
પ્રથમ આવૃત્તિ : 1923 ; પથિક પ્રકાશન મંદિર. ઉમરેઠ.

(19) પુરાણી અંબાલાલ
સાવિત્રી ગુંજન
બીજી આવૃત્તિ (1968)નું પુનર્મુદ્રણ. 1986.
શ્રી અરવિંદ સોસાયટી. વડોદરા

(૨૦) પુરાણી અંબાલાલ.
શ્રી અરવિંદનું કાવ્યદર્શન.
દ્વિતીયઆવૃત્તિ 1961 ; પથિક સાહિત્ય મંદિર. ઉમરેઠ.

(૨૧) પુરાણી અંબાલાલ.
શ્રી અરવિંદ જીવન. સંક્ષિપ્ત ઘટના પ્રવાહ.
ત્રીજી આવૃત્તિ : 1987. પ્રકા. શ્રી અરવિંદ સોસાયટી. વડોદરા.

(૨૨) (સંપા.) કુમારિયા રોશનબહેન, દેસાઇ અશ્વિન.
'પરમ સાન્નિધ્યમાં' (પૂજાલાલના પત્રોનું સંપાદન).
પ્રથમ આવૃત્તિ : 1991 ; દિવ્યાનંદ પ્રકાશન. બારડોલી.

(૨૩) પૂજાલાલ
પારિજાત.
બીજી આવૃત્તિ 1954 પ્રકા. ગુર્જર ગ્રંથરત્ન પ્રકાશન. અમદાવાદ.
(અનુ.)
(૨૪) પૂજાલાલ
શ્રી અરવિંદનાં કાવ્યો
પ્રથમ આવૃત્તિ : 1986 ; શ્રી અરવિંદ આશ્રમ. પોંડિચેરી સાવિત્રી પ્રકા.

(૨૫) (અનુ.) પૂજાલાલ.
સાવિત્રી : એક પુરાણકથા અને પ્રતીક. શ્રી અરવિંદ
બીજી આવૃત્તિ : 1989 ; સાવિત્રી પ્રકાશન. પોંડિચેરી

(૨૬) (સંપા.) બેટાઈ રમેશ, કંસારા નારાયણ.
ભારતીય સાહિત્ય વિચાર મંજૂષા. ગ્રંથ :1.
પ્રથમ આવૃત્તિ ; યુનિવર્સિટી ગ્રંથ નિર્માણ બોર્ડ. ગુજરાત રાજ્ય.

(૨૭). (નિયોજક) મહેતા ચંદ્રવદન
મહર્ષિ અરવિંદ રચિત મહાકાવ્ય 'સાવિત્રી' ઉપર સંક્ષિપ્ત રેડિયોરૂપકો.
પ્રથમ આવૃત્તિ 1980 ; શ્રી અરવિંદ સોસાયટી. વડોદરા.

(૨૮). (અનુ.) શાસ્ત્રી શંકરદત્ત પાર્વતીશંકર.
શ્રી મહાભારત. શુદ્ધ ગુજરાતી ભાષાંતર. ભાગ બીજો.
બીજી આવૃત્તિ. સંવત : 1998 ;
પ્રકા : સસ્તું સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલય. અમદાવાદ.

(૨૯) સુન્દરમ્.
અર્વાચીન કવિતા.
ત્રીજી આવૃત્તિ : 1965 ; ગુજરાત વિદ્યાસભા. અમદાવાદ.

(30). સુન્દરમ્.
ચિદંબરા.
પ્રથમ આવૃત્તિ : 1968. આર. આર. શેઠની કં. અમદાવાદ.

(31) સુન્દરમ્.
શ્રી અરવિંદ મહાયોગી.
આવૃત્તિ ૧૯૭૨ : શ્રી અરવિંદ આશ્રમ. પોંડિચેરી

બ. અંગ્રેજી પુસ્તકો

(૩૨). Gokak. V. K.
Sri Aurobindo - Seer and Poet
1st ed ; 1973 ; Abhinav Publications. New Delhi.

(33) Gupta Rameshwar
Eternity in words. Sri Aurobindo's Savitri.
1st ed. 1969. Chetna Prakashan. Bombay.

(34) Mishra D. S.
Poetry and Philosophy in Sri Aurobindo's Savitri.
1st ed. 1989. Harman Publishing House. New Delhi.

(35) Nandkumar Prema.
Sri Aurobindo : A critical Introduction.
1st ed 1988. Starling publishers; Pvt. Ltd. New Delhi.

(36) Nandkumar Prema
A study of Savitri.
૨nd Ed. All India Books. Pondicherry.

(37). Pandit M. P.
The Book of Beginnings.
1st ed. 1986. Dipti Publications. Pondicherry.

(38) Pandit M. P.
The Book of The Divine mother.
1st ed. Dipti Publications. Pondicherry.

સામયિકો :

- ત્રૈમાસિક. તંત્રી. ઝવેરી મંજુ
  ફાર્બસ ગુજરાતી સભા. મુંબઈ

- દક્ષિણા • તંત્રી સુન્દરમ્.
  108 અંકો.
  દક્ષિણા પ્રકાશન પોંડિચેરી.

- તાદર્થ્ય. તંત્રી ઓઝા મફત.
  ચંદ્રવદન મહેતા વિશેષાંક.
  તાદર્થ્ય કાર્યાલય. અમદાવાદ.

- પરબ.
  તંત્રી. ભોળાભાઈ પટેલ.
  ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ. અમદાવાદ.

પરિશિષ્ટ : ૩

'સાવિત્રી' પર મહત્વનાં અધ્યયનો.

ગુજરાતી

(1) અમીન આપાજી
ચમ પરાજય.
બીજી આવૃત્તિ. 1979. પ્રકા વસો કેળવણી મંડળ. વસો.

(૨) કાપડિયા અશ્વિનભાઈ
'સાવિત્રી' શ્રી અરવિંદનું જીવનદર્શન
પ્રથમ આવૃત્તિ. 1984. ગુજરાત યુનિવર્સિટી અમદાવાદ.

(3) કાપડિયા અશ્વિનભાઈ
'સાવિત્રી' - અમરત્વનું વરદાન અને અદીરદેહી હિવ્યતા
પ્રથમ આવૃત્તિ. 1979. શ્રી અરવિંદ સોસાયટી. વડોદરા.

(4) ઠાકર શાંતિલાલ.
'સાવિત્રી'

(5) અંગ્રેજી(સંપા.) પાઠક રમણલાલ.
સાવિત્રી વિશેષાંક
શ્રી અરવિંદ સોસાયટી. વડોદરા.

અંગ્રેજી.

(1) Das J. C.
Savitri. A Series of lectures.
1st ed 1972. Associated Publishing co. Calcutta.

(૨) GOKAK V. K.
Sri Aurobindo - Seer and Poet.
1st ed. 1973; Abhinov Publications. New Delhi.

(११) Pandit M.P
The Book of Beginnings
1986. Dipti Pub. Pondicherry.

(१२). Pandit M.P
The Book of The Divine mother.
Dipti Pub. Pondicherry.

(13) Purani A.B
Sri Aurobindo's Savitri - An approach And a Study
195२, Sri Aurobindo Karyalaya. Anand.

(14) V. Madhusudan Reddy.
Savitri Epic of the Eternal
1984, Aurodarshan Trust. Hyderabad.

(15) हिंदी. शिवदास
सावित्री सौरभ
1988. सिद्धलोक प्रकाशन देहरादून

---- * ----